

KRITIASZ¹*(Kövendi Dénes fordítása)***{106a}*** I. TIMAIOSZ

Mint aki hosszú út után végre megpihen, oly örömmel szabadulok meg előadásom szerencsés lebonyolítása² pillanatában, Szókratész. Ahhoz az istenhez pedig, aki a valóságban már réges-régen, fejtegetéseinkben azonban csak az imént jött létre, könyörgéssel fordulok, hogy adja meg fennmaradását azoknak a szavaimnak, amelyek megfelelőek, ha ellenben egyet-mást akaratlanul a dallamtól eltérően mondtunk, mérje ránk az illő büntetést. A méltó büntetés pedig az, ha azt, aki hamisan énekel, tisztán éneklővé teszik. Hogy tehát a jövőben helyesen szólhassunk az istenek születéséről, könyörgünk, adja nekünk orvosságul a legtökéletesebb és legjobb orvosságot: a tudást. Most pedig könyörgésünk elhangzása után – ahogy megállapodtunk – Kritiasznak adjuk át a szót.³

KRITIASZ

Átveszem a szót, Timaios, de miként beszéded elején te is elnézést kértél, mert nagy dolgokról kell szólanod, **{107a}** úgy kérem ezt én is tőletek, sőt mondanivalómat illetőleg még annál is nagyobb elnézést remélek. Jól tudom, hogy a kérésem szerénytelen, és a kelleténél nyersebben is fogom előadni, de mégis elő kell adnom. Mert van-e épeszű ember, aki azt merné állítani, hogy a te fejtegetéseid nem voltak helyesek? Nekem viszont azt kell valahogy megpróbálnom elmagyarázni, hogy az én mondanivalóm több elnézésre szorul, mert nehezebb. Aki ugyanis istenekről beszél embereknek, könnyebben kelti azt a látszatot, hogy helyesen beszél, mint aki halandókról szól nekünk, halandóknak. Hiszen a hallgatók tapasztalatlansága és nagyfokú tudatlansága bőséges lehetőségeket kínál annak, aki épp ilyen tárgyról akar valamit mondani, márpedig az istenekkel tudjuk, hogy hogyan állunk. [END-p413]

Hogy azonban világosabbá tegyem, amit mondok, kövessétek figyelemmel a következőket. Amit valamennyien mondtunk, mindaz szükségképpen utánzás és másolás; vessünk hát egy pillantást a festőknek isteni vagy emberi testeket ábrázoló képeire, hogy vajon melyik tárgy esetében könnyebb, illetve nehezebb azt az érzést kelteni a nézőben, hogy az utánzás hüen sikerült. Azt fogjuk látni, hogy ami a földet, a hegyeket, folyókat, erdőket, az egész eget illeti, és mindazt, ami körös-körül az égen van és kering, meg vagyunk elégedve, ha valaki csak némileg is hüen tudja utánozni őket; továbbá, minthogy ezekről semmi pontosat nem tudunk, nem is igen vizsgáljuk és kutatjuk az ábrázolásukat, hanem bizonytalan és csalóka körvonalakkal is megelégszünk. Ha ellenben a mi testünket próbálja valaki ábrázolni, éles szemmel észre vesszük a legcsekélyebb mulasztást – hiszen az emberi test állandóan a szemünk előtt van –, s így szigorú bírái leszünk annak, aki nem adja vissza mindenben a teljes hasonlóságot. Be kell látni, hogy így vagyunk a szóbeli előadással is: égi és isteni dolgok esetében csekély hasonlósággal is megelégszünk; a halandó, emberi dolgokat ellenben alaposan megvizsgáljuk. Mostani rögtönzött előadásomban is elnézést kell kérnem, ha nem tudok mindent megfelelően előadni; **{108a}** mert be kell látni, hogy nem könnyű, sőt inkább nehéz feladat emberi dolgokat a várákosnak megfelelően ábrázolni. Mindezt azért mondtam el, Szókratész, mert emlékeztetni akartalak benneteket ezekre a viszonyokra, hogy így ne kevesebb, hanem több elnézést kérhessek mondanivalóm számára. Ha tehát úgy vélték, hogy méltányosan kérem ezt a szívességet, szívesen adjátok meg. [END-p414]

* A Stephanus-számokat a digitális kiadásban is feltüntettük, azonban a főszám utáni betűs sorjegyzékeket nem. Ezek a számok a nyomtatott verzióban bal lapszélen, minden esetben a sorkezdő szó előtt található. A digitális kiadásban ez nem fenntartható.

II. SZÓKRATÉSZ

Miért is ne akarnánk megadni, Kritiasz? S ráadásul adjuk meg ugyanazt harmadjára Hermokratésznek is. Hiszen világos, hogy nemsokára, mikor neki kell szólnia, ugyanazt fogja kérni, amit ti; hogy tehát valami más bevezetést találjon, s ne legyen kénytelen ismétlésbe bocsátkozni, úgy beszéljen majd, hogy előre készen áll számára az elnézés. De elárulom neked, kedves Kritiasz, hallgatóságod lelkiállapotát is: az előző előadó oly csodálatos tetszést aratott, hogy valóban szükséged lesz az elnézésre, ha ugyanazt szeretnéd elnyerni.

HERMOKRATÉSZ

Ez a figyelmeztetésed, Szókratész, nekem is szól. De csüggeteg ember soha nem állított diadalmi emléket, Kritiasz: vágj neki hát a beszédnek vitézül, és Paiónt meg a múzsákat híva segítségül, a régieket mint derék polgárokat mutasd meg s magasztald!

KRITIASZ

Kedves Hermokratész, te könnyen lehetsz bátor, hiszen csak a következő csatasorba vagy állítva, s így van még előtted valaki. Csakhogy hamarosan te is látni fogod, milyen nehéz ez a szerep. Most azonban hajtanom kell megnyugtató és bátorító szavadra, és azok mellé, akiket említettél, a többi istent is segítségül hívom, különösen Mnemoszünét. Hiszen mondanivalóm legfontosabb része ettől az istennőtől függ: ha képes leszek jól visszaemlékezni, és hírül adni, amit hajdan a papok elmondtak, és amit Szolón elhozott ide, körülbelül tudom, hogy hallgatóságomnak az lesz a véleménye: feladatomat megfelelően oldottam meg. Ezt kell tehát tennem, és nem szabad tovább haboznom.

III. Mindenekelőtt arra emlékezzünk, hogy nagyjára [END-p415] ből kilencezer évvel ezelőtt tört ki – mint mondják – a háború a Héraklész oszlopain kívül és belül lakó valamennyi ember között: ezt kell most előadnunk elejétől végéig. Már mondtuk, hogy emezek élén a mi városunk állt, és végigküzdötte az egész háborút, amazok élén pedig Atlantisz szigetének királyai. Ez a sziget valaha – mint említettük – Libüánál és Ázsiánál is nagyobb⁴ {109a} volt, de aztán földrengések folytán elsüllyedt, és most mint áthatolhatatlan iszaptömeg akadályozza a hajózásban azokat, akik innen indulnak ki a nagy, nyílt tengerre. A sok barbár népről és a görögök akkori törzseiről – elbeszélésünk fonalát mintegy kigöngyölve – mindig akkor fogunk beszámolni, amikor előkerülnek, az akkori athéniaknak és ellenfeleiknek hatalmát és állami szervezetét azonban mindjárt az elején tárgyalnom kell. A kettő közül az itteni állapotokat kell előbb vázolnunk.

Valamikor az istenek sorsolással az egész földet felosztották maguk között, vidékek szerint. Semmi viszály nem volt köztük, hiszen ellenkeznék a józan ésszel, ha istenek nem tudnák, melyikőjüket mi illeti meg, vagy tudnák bár, hogy mi a másé, mégis viszálykodnának, és próbálnák maguknak megszerezni. Diké sorsolása folytán tehát elnyerték, ami kedves volt nekik, és letelepedtek országukban. Letelepedvén pedig bennünket, jószágaikat és növendékeiket úgy nevelgettek, mint a pásztorok a nyájukat, azzal a különbséggel, hogy nem testi eszközökkel kényszerítették testünket, mint a pásztorok, akik ütlegekkel terelik a nyájukat, hanem úgy, ahogy élőlény leginkább hajlítható – mintegy kormánypadról irányítva s a rábeszélést használva kormánylapátul –, a lelkünkön lettek saját elgondolásuk szerint úrrá, s így vezették és kormányozták a halandók egész népét. Egyik isten tehát ezt, a másik amazt a vidéket kapta osztályrészül, és mindegyik berendezte a magáét. Hé- [END-p416] phaisztosz és Athéné pedig, kiknek természete közös – hiszen egy apától valók,⁵ s a tudás és a mesterségek szeretete folytán is egy cél felé haladnak –, ketten nyerték közös osztályrészül ezt a földet, mint amely természeténél fogva megfelelő és hasznos az erénynek és a gondolkodásnak. E földre aztán őslakosokul derék embereket telepítettek, s elméjükbe helyezték az alkotmány rendjét. Ezeknek a neve fennmaradt ugyan, de tetteik a következő nemzedékek pusztulása s a hosszú idő folytán feledésbe merültek. Mert – mint már volt róla szó – csak a hegyekben maradt életben a lakosság, és ez írástudatlan volt, s az ország uralkodóinak csak a nevét hallotta, tetteik közül alig valamit.

Ezek az emberek kedvüket lelték tehát abban, hogy ilyen neveket adtak gyermekeiknek, az ősök erényeiről és intézményeiről ellenben legfeljebb homályos szóbeszéd útján hallottak valamit,

minthogy sok nemzedéken át természetes létfeltételeiket is alig tudták megszerezni, csak azzal gondoltak, aminek szűkében voltak, beszélge- {110a} téseik is csak ekörül forogtak, s a múlt eseményeivel nem törődtek. Mert a mondák elbeszélése és a régi dolgok kutatása a szabad idővel együtt jelenik meg a városokban, mikor az emberek azt látják, hogy az élet szükséges javai némelyek számára már készen állnak – előbb azonban nem. Így történt, hogy a régiak neve tetteik nélkül maradt fenn. Ezt annak alapján mondom, hogy Kekropsz, Erekhtheusz, Erikhthoniosz, Erüszikthón és a többiek nevével – ezeket úgy is emlegetik, mint Thészeusz elődeit – neveztek Szolón előadása szerint az egyiptomi papok a hajdankor embereit, midőn azt a régi háborút elbeszélték; s ugyanilyen összefüggésben emlegették az asszonyok nevét is. A hadviselés akkor közös tiszte volt nőknek és férfiaknak, s ennek a szokásnak megfelelően az akkoriak istennőjüket is fegy- [END-p417] verzetben állították fel templomukban; az istennő szobra és alakja is bizonyítéka annak, hogy mindazoknak az élőlényeknek a körében, ahol párosan élnek nők és férfiak, az illető faj sajátos képességeit természetből fogva az egész faj közösen képes gyakorolni.

IV. Lakoztak pedig akkor ebben az országban a polgároknak olyan osztályai is, akik kézművességgel és földműveléssel foglalkoztak – a harcosok osztálya ellenben isteni férfiak intézkedése folytán már kezdetben elkülönítve, külön lakott; megvolt mindenük, ami az élet fenntartásához és a műveltséghez szükséges, de magánvagyonot egyikük sem szerezhettek; mindenüket közösnek tekintették, és a kellő ellátáson felül semmit se kívántak a többi polgártól; egyébként azokat a tegnap említett foglalatosságokat gyakorolták, amelyeket a gondolatban feltételezett örökkel kapcsolatban mondtunk.

Az is hihető és igaz, amit országunkról mondtak – először is, hogy határai akkor az Iszthmoszig terjedtek, a másik irányban pedig a szárazföld felé, a Kithairón és a Parnész ormaiig; onnan lefelé haladt a határ, úgyhogy jobb felől Orópia belül, bal felől, a tenger felé viszont az Ászóposz már kívül esett rajta.

Termékenységben pedig a mi országunk az egész földet felülmúlta akkor, úgyhogy képes volt maga ellátni egy nagy sereget, amely nem végzett földművesmunkát. Kiválóságának fényes bizonyága, hogy még ma is, a maradványa is felveszi a versenyt bármely vidékkel, mind abban, hogy mindenféle jó minőségű terményeket {111a} ad, mind abban, hogy jó legelői vannak mindenfajta állatnak. Akkor pedig mindezeket nemcsak szépségben, hanem nagy bőségben is adta.

De hogy lehet ezt elhinni, és az akkori földnek milyen maradványa alapján lehet joggal állítani? Országunk teljes egészében hosszan előrenyúlik a szárazföld többi [END-p418] részéből a tenger felé, s mint valamely hegyfok, úgy terül el; a körülötte fekvő tengermedence mindenütt hirtelen mélyül. Mármost sok és nagy vízözön támadt e kilencezer év alatt – mert ennyi év telt el attól a kortól mostanáig –, s ez idő alatt és e viszontagságok között a magaslatokról lesodort földréteg nem alkotott akkora iszaplerakódást, amely szóra érdemes volna, mint más tájakon, hanem mindig körben forogva eltűnt a mélyben. S ami megmaradt – akárcsak a kis szigeteken – olyan az egykorihoz képest, mint egy megbetegedett test csontváza; a kövér és porhanyó földet az ár magával sodorta, s a földnek csak lesóványodott teste maradt meg. Akkor azonban – még teljes épségében – hegyei magas dombok voltak, s a ma sziklásnak nevezett síkságait kövér föld takarta; hegyeit sűrű erdők borították, aminek még ma is látható bizonyosságai vannak; mert akadnak olyan hegyek, amelyek ma ugyan már csak méheket táplálnak, de nem is olyan régen tetőgerendának alkalmas fákat vágtak róluk a legnagyobb házépítésekhez, s e háztetők ma is épek. Sok sudár, nemesített gyümölcsfát, a nyájaknak szinte kimeríthetetlen bőségben legelőt adott. És a föld minden évben élvezhette a Zeuszról jövő esőt is: nem kellett hagynia, hogy kárba vesszen, lefolyva, mint most, a kopár földről a tengerbe, hanem a sok vizet, amit kapott, magába fogadta, s agyagréteggel betakarva úgy gazdálkodott vele, hogy a talaj által felszívott vizet a magaslatokról a mélyedésekbe bocsátva mindenütt bőséges táplálékot nyújtott a kutaknak és folyóknak. A hajdani forrásoknál ma is fennmaradt szentélyek a jele annak, hogy ez az elbeszélésünk igaz.

V. A föld tehát természetből ilyen volt akkor, és – mint illett is hozzá – igazi földművesek művelték meg, akiknek ez volt a főfoglalkozása, akik szerették a szépet, és [END-p419] tehetségesek voltak, akiknek földje kitűnő, vize bőséges, s akiknek országában az évszakok a legarányosabban oszlottak meg.

A város települése akkor a következő képet mutatta. {112a} Először is az Akropolisz környéke nem olyan volt, mint most. Mert jött egyszer egy rendkívül esős éjszaka, földrengés és irtózatos vízár, mely a harmadik volt a deukalióni pusztulás előtt, s ez körben lemosva a földet egyszerre csupaszb sziklává változtatta. Előzőleg az Eridanosz és Ilisszosz folyóig nyúlt el, magába zárta a Pnüxet is, és a Pnüxszel szemben lévő oldalon a Lükabétosz volt a határa; egészen eltakarta a földréteg, és teteje, kevés kivétellel, sík volt.

Oldalain és lábainál a kézművesek és földművesek laktak, akik a közelben művelték a földet; a magaslatot azonban a harcosok rendje egyedül lakta, Athéné és Héphaisztosz temploma körül, de mint egy háznak a kertjét, egy fallal vették körül. Északi részén voltak a közös lakások, téli étkezőhelyiségek és minden épület vagy templom, ami csak kívánatos volt a közös állami életben. Mindez azonban arany és ezüst nélkül, mert azt semmire sem használták, hanem a fényűzés és a szolgai szegényesség között középúton maradván, csinos házakat emeltek, ezekben öregedtek meg maguk is, unokáik is, és aztán ugyanolyan állapotban adták tovább őket másoknak, akik hozzájuk hasonlóak voltak. A déli oldalt pedig szabadon hagyva, mint kerteket, testgyakorló helyeket és mint a nyári étkezések színhelyét használták. Forrás csak egyetlenegy volt a mai Akropolisz helyén – mikor a földrengések elapasztották, a mostani kis csermelyek maradtak helyette körben, de az akkori lakosoknak egymagában is bőven adott vizet, s télen-nyáron kellő hőmérsékletű volt. Ilyenképpen laktak mint polgártársaik őrei, s mint a többi görög önként elismert [END-p420] vezetői; ügyelve rá, hogy a harcképes férfiak és nők száma lehetőleg mindig állandó maradjon: legfeljebb húszezer körül.

VI. Ilyenek voltak ezek az örök, és ilyenformán kormányozták igazságosan mind a maguk államát, mind Görögországot. Testi szépségük és lelki kiválóságuk folytán egész Európában és Ázsiában tekintélyesek voltak, és a leghíresebbek összes kortársuk között.

Hogy pedig ellenfeleik milyen viszonyok közt éltek, és hogyan fejlődtek kezdettől fogva, azt szeretném most, ha az emlékezet cserben nem hagy, közreadni nektek mint barátaimnak, úgy, ahogy még gyermekkoromban hallottam, hadd legyen közkinccsé.

De elbeszélésem előtt röviden még valamit meg kell {113a} magyaráznom, hogy ne csodálkozzatok, ha majd sokszor halljátok barbár emberek görög nevét: mert megtudjátok ennek az okát. Szolón, minthogy ezt az elbeszélést fel akarta használni a maga költészetében, megtudakolva e nevek jelentését, azt találta, hogy az egyiptomiak, akik legelőször foglalták őket írásba, lefordították őket a saját nyelvükre; erre ő is elővette mindegyik névnek a jelentését, s a mi nyelvünkre lefordítva jegyezte fel. Ezek az iratok nagyapámnál voltak, megvannak ma is nálam, s már gyermekkoromban tanulmányoztam őket. Ha tehát olyan neveket hallotok, amilyenek itt is szokásban vannak, ne csodálkozzatok: mert tudjátok már az okát. A hosszú elbeszélés kezdete körülbelül a következő volt.

VII. Az előzőekben már szoltunk az istenek közti sorsolásról, amellyel felosztották az egész földet itt nagyobb, ott kisebb részekre, s szentélyeket és áldozatokat rendeztek be maguknak. Így nyerte Poszeidón is Atlantisz szigetét, s itt telepítette le egy halandó nőtől származó ivadékait. A szigetnek ez a tája ilyen volt: a tenger [END-p421] felől, a sziget közepe táján egy síkság terült el, a hagyomány szerint a legszebb minden síkság közt, s a legtermékenyebb. Továbbhaladva a sziget belseje felé, a síkság közelében, körülbelül ötvenstadionnyi távolságban emelkedett egy hegy, amely minden oldalról alacsony volt. Ezen lakott egy azok közül a férfiak közül, akik kezdetben itt a földből születtek: Euénór volt a neve. Vele lakott felesége, Leukippé. Egyetlen gyermekük született csak, egy leány, Kleitó. Mikor a leány már férjhez menendő volt, meghalt apja-anyja, Poszeidón pedig szerelemre gyúlva iránta egyesült vele, és azt a dombot, melyen a leány lakott, jól körülkerítette és körös-körül megerősítette. Felváltva kisebb-nagyobb tenger- és földgyűrűket vont ugyanis egymás körül: kettőt földből, hármát tengerből – mintha körzővel csinálta volna –, a sziget közepétől kiindulva, mindenfelé egyenlő távolságban, úgyhogy a terület megközelíthetetlené vált emberek számára, mert hajó és hajózás akkor még nem volt. A középben fekvő szigetet, isten lévén, könnyen berendezte és felékesítette, két forrásvizet fakasztva a föld alól, egy hideget s egy meleget, s mindenféle terményt is bőségesen sarjasztott a földből.

Fiúgyermekből öt ikerpárt nemzett és nevelt fel, és az {114a} egész Atlantisz szigetét tíz részre

osztva, a legidősebb párból az elsőszülöttnek adta anyja, Kleitó lakhelyét és a körülötte fekvő tájékat – ez volt a legnagyobb és a legjobb rész. Őt a többiek királyává tette, de a többit is uralkodóvá, hiszen mindegyiknek sok ember fölötti uralmat és nagy kiterjedésű földet juttatott. Nevet is adott mindegyiküknek, a legidősebbnek, a királynak azt, amelyről az egész sziget és a tenger elneveztetett – tudniillik az Atlanti-tenger –, mert Atlasz volt az első király neve. Utána született ikerfivérének, aki a sziget szélét nyerte osztályrészül Héraklész oszlopaitól addig a föl- [END-p422] dig, melyet azon a vidéken ma gadeirainak hívnak, görögül az Eumélosz, az ottani nyelven a Gadeirosz nevet adta, s róla nevezték el a vidéket is. A második párból az egyiket Amphérésznek, a másikat Euaimónnak nevezte el; a harmadikból az előbb születettnek a Mnészeusz, az utóbbinak az Autokhthón nevet adta; a negyedik párból az idősebbet Elaszipposznak, az ifjabbat Mésztrónak nevezte el; végül az ötödik párban az idősebbiknek az Azaész, a fiatalabbiknak a Diaprepész nevet adta. Mindezek maguk is és utódaik is sok nemzedéken át lakoztak ott, uralkodván a tenger sok más szigetén is, Egyiptomig és Türrhéniaig.

Atlasztól szépszámú és egyéb tagjaiban is tekintélyes nemzedék származott. Király mindig a legidősebb volt, aki ivadékai közül ismét a legidősebbnek adta át az uralkodást, s így őrizték meg a királyi méltóságot sok nemzedéken át. Gazdagságot is szereztek akkorát, amekkora királyi családban sem azelőtt nem volt, sem azután nem lesz egykönnyen, s el voltak látva mindennel, amit csak a városban és az ország más részén szükséges volt megszerezniük. Mert sok minden jött be hozzájuk uralmuk következtében kívülről, de a legtöbb dolgot, ami az élet fenntartásához szükséges, maga a sziget megadta; először is, ami szilárd és olvadékony ércet csak előtár a bányászat, köztük olyat is, aminek ugyan ma csak a neve van meg, de akkor a pusztá névnel több volt, tudniillik az oreikhalkoszt, melyet a sziget sok helyén bányásztak a földből, s mely az akkori fémek között – az aranyat kivéve – a legbecsesebb volt.

Továbbá, amit csak erdő az ácsok munkájához adhat, gazdagon adott mindent, s bőségesen táplálta az állatokat: a házi- és a vadállatokat. Ezért elefánt is nagy **{115a}** számmal volt a szigeten; mert legelő nemcsak azoknak az állatoknak jutott bőven, melyek a mocsarakban, a [END-p423] tavakban, a folyókban vagy a hegyeken, vagy a síkságokon élnek, hanem ugyanígy ennek is, amely természetű a legnagyobb és legfalánkabb.

Ezenkívül ami jó illatút csak terem ma is a föld, gyökeret, füvet, fát, nedveket, szivárogjanak bár virágokból vagy gyümölcsökből, azt ott is megtermette és dúsan növelte. De hozott gyümölcsöt és száraz gyümölcsöt is, amely táplálásunkra szolgál, és mindazt, amit a kenyér mellett fogyasztunk, s amit közös néven zöldségnek nevezünk; és azt a fán termő gyümölcsöt, mely italt, ételt, olajat ad;⁶ és a gyümölcsfáknak azt a nehezen megőrizhető gyümölcsöt,⁷ amely játékul és gyönyörűségünkre szolgál, és mindazt, amit a tele gyomor serkentésére étkezés után a bágyadtság jóleső ellenszerül adunk – mindezeket a napfényben fürdő sziget csodaszép példányokban és határtalan tömegben teremte. Mindezt megkapva a földtől, templomokat, királyi palotákat, kikötőket, hajógyárat építettek, s az egész országot a következő módon rendezték be.

VIII. Először is áthidalták azokat a tengergyűrűket, melyek a régi anyaváros körül voltak, hogy utat csináljanak kifelé és a királyi palota felé. A királyi palotát mindjárt kezdetben istenüknek és őseiknek ezen a letelepülési helyén építették fel, s egyik nemzedék a másiktól átvéve, a már meglevő pompát tovább díszítve, lehetőleg mindig felülmúlta elődjét, míg csak a palotát – nagysága és a mű szépsége tekintetében – bámulatossá nem tették. Ástak ugyanis a tengertől a legkülső gyűrűig egy csatornát, mely három plethron széles, száz láb mély, ötven sztadion hosszú volt, és lehetővé tették a hajózást a tengerből odáig – mint valami kikötőbe –, kitágítva a torkolatát, hogy a legnagyobb hajók is befuthassanak. De ez még nem minden. Átvágták a tengergyűrűket elválasztó földgyűrűket is a hidak közelében, annyira, [END-p424] hogy egy háromsor-evezősnek átjárója legyen egyikből a másikra, de be is földték ezeket az átjárókat, úgyhogy ezek alatt az áthidalások alatt lehetett hajózni, mert e földgyűrűk oldalfalai elég magasán kiemelkedtek a tengerből.

A legnagyobb vízgyűrű, melybe a tenger vizét bevezették, három sztadion széles volt, a következő földgyű- **{116a}** rú vele egyenlő; a második gyűrűpárnak a vizes gyűrűje két sztadion széles, a száraz pedig ismét ezzel egyenlő volt; végül a középben elterülő sziget körüli vízgyűrű egy sztadion széles volt. A szigetnek pedig, melyen a királyi palota emelkedett, öt sztadion volt az

átmérője. A szigetet, a gyűrűket s a hidat, mely egy plethronnyi széles volt, körös-körül teljesen körülvették kőfallal, a hidakon pedig bástyatornyokat és kapukat emeltek mindenütt, ahol a tenger áthatolt.

A szükséges követ pedig a középső sziget széléről körös-körül s a külső és belső gyűrű mélyéből fejtették, részben fehéret, részben feketét, részben pirosat. A kőfejtéssel két üreget vájtak hajók számára, melyeket maga a szikla fedett be. Az épületek részben egyszerűek voltak, részben azonban a kövek keverésével színessé tették őket a változatosság kedvéért, hogy természetes gyönyörűséget keltsenek. A legkülső gyűrű körül lévő fal egész területét mint valami kenőccsel, bronzal vonták be, a legbelső olvasztott ónnal, végül a fellegvár körüli falat oreikhalkosszal, amelynek tűzserű fénye van.

IX. A királyi palotát a fellegvárban a következőképpen rendezték be. Középen Kleitónak és Poszeidónnak szentelt templom emelkedett, mely el volt zárva a nyilvánosság elől, s aranykerítéssel volt körülveve. Ez volt az a hely, ahol hajdan Poszeidón és Kleitó nemzette és világra hozta a tíz uralkodó nemzetséget. Itt rótták le – áldozatul e tíz ősnak – minden évben mind a tíz ország- [END-p425] részről az évszakok első terményeit. Magának Poszeidónnak a temploma egy sztadion hosszú, három plethron széles s ennek megfelelő magasságú volt, de formájában volt valami barbár. A templomot kívülről teljesen bevonták ezüsttel, az oromzat kivételével, melyet arannyal burkoltak. Ami pedig a belsejét illeti, az elefántcsont tető arannyal, ezüsttel és oreikhalkosszal volt díszítve; a falakat, oszlopokat és a padlózatot pedig teljes egészében oreikhalkosszal burkolták. Aranyszobrokat állítottak fel a templomban: az istent, amint kocsiján áll és hat szárnyas lovát hajtja, s ő maga oly nagy, hogy feje tetejével a tetőt érinti, körülötte pedig száz Néréisz delfineken – mert az akkoriak szerint ennyien vannak. Ezenkívül azonban még sok más szobor is volt ott mint magánemberek fogadalmi ajándéka. Kívül, a templom körül a tíz király feleségeinek és összes leszármazottainak aranyszobra állt, és magánembereknek és a királyoknak sok más nagy fogadalmi ajándéka a városból és a külső területekről, amelyek fölött e királyok uralkod- **{117a}** tak. Az oltár mind nagyságban, mind megmunkálásban e berendezésnek megfelelő volt, éppen úgy a királyi palota: illet a birodalom nagyságához s illet a templom díszes voltához.

A hideg, illetve meleg vízű forrást pedig, melyek bősége kimeríthetetlen, vize kellemessége és kiváló minősége folytán csodálatosan alkalmas volt, úgy használták fel, hogy épületeket emeltek köréjük, s a víz jellegének megfelelő fákat ültettek. Körös-körül medencéket helyeztek el, egyrészt nyitottakat, a szabad ég alatt, másrészt – a meleg fürdők számára – fedett, téli medencéket; külön a királyi családnak, külön a magánembereknek; külön a nőknek, ismét külön a lovaknak s egyéb igavonó állatoknak, mindegyiket ellátva a megfelelő berendezéssel. Az elfolyó vizet részben Poszeidón ligetébe [END-p426] vezették, melynek sokféle fája a föld kitűnősége folytán csodálatosan szép és magas volt, részben a külső övezetekbe, a hidakon elhelyezett vezetékek segítségével.

Itt sok istennek sok templomot meg számos kertet és testgyakorló helyet emeltek, részben csak emberek számára, részben lovasgyakorlatok részére, külön mindegyik szigetgyűrűn; egyébként a nagyobb sziget közepén is volt egy-egy sztadion széles elkülönített lefuttató pálya, mely hosszában körülhúzódtott az egész gyűrűn, és itt tartották a kocsiversenyeket. Körülötte mindkét oldalon a testőrök nagyobb részének laktanyái voltak; a megbízhatóbbakra a fellegvárhoz közelebb eső kisebbik gyűrűn bízták az örökösödést, végül azoknak, akik kitűntek hűségükkel, a fellegváron felül, a királyi család közelében adtak lakást. A hajótárolók tele voltak háromsor-evezős hajókkal és a hozzájuk szükséges felszereléssel; s minden kellően készenlétben állt.

A királyi palota körüli városrész tehát így volt elrendezve; ha pedig az ember áthaladt a három külső kikötőn, egy falat talált maga előtt, mely a tengertől kezdve körben haladt, s mindenütt ötvensztadionnyira volt a legnagyobb gyűrűtől és a kikötőtől, és ott zárult össze, ahol a csatornának a tenger felőli torkolata volt. Mindez sok, sűrűn egymás mellett fekvő lakástól volt népes, a csatorna és a legnagyobb kikötő pedig csak úgy nyüzsgött a mindenünnen érkező hajóktól és kereskedőktől, úgyhogy a kikötő éjjel-nappal mindenféle nyelvű beszédű és százféle lármától volt hangos.

X. A városra és a régi településre vonatkozó dolgokat tehát elsoroltam, körülbelül úgy, ahogy a papok Szolón- **{118a}** nak elmondták. Próbáljuk meg most már emlékezetünkbe idézni, hogy az

ország többi részének milyenek voltak a természeti adottságai, és milyen volt a kormányzása. Először is az egész terület – mint mondták – nagy [END-p427] magasságban feküdt és meredeken emelkedett ki a tengerből; a város körüli része teljesen sík, s ahogy ez körülvette a várost, úgy vették őt körül körben a hegyek, melyek lenyúltak egész a tengerig. A síkság egyenletesen sima felszínű volt, s egészében véve hosszúkás alakú, egyik oldala háromezer sztadion, a másik, a tenger felől felfelé húzódó oldala pedig kétezer sztadion. Ez a terület az egész sziget déli oldalán feküdt, s védve volt az északi széltől. A körülötte emelkedő hegyeket pedig úgy dicsérik, hogy számban, nagyságban és szépségben túltettek az összes mai hegyen, hogy sok népes falu volt bennük, meg folyók, tavak és rétek, elegendő táplálékul minden házi- és vadállatnak; temérdek erdő, változatos fajták, bármely munkára és mindenféle célra bőséges mennyiségben.

Mármost ez a síkság a természet munkája és sok király gondoskodása folytán hosszú idők során a következőképpen alakult. A természet hosszúkás négyszög alakúra formálta, oldalai többnyire egyenletesek voltak, ahol pedig valami fogyatékoságot mutattak, körös-körül árkot ásva kiegyenesítették őket. Az árok mélysége, szélessége, hossza – bizony szinte hihetetlen kimondani is, hogy emberi kéz a többi munkateljesítményen felül ekkorát tudott alkotni, de amit hallottunk, el kell mondanunk –, tehát, mondom, a mélysége, ameddig leástak, egy plethron, a szélessége mindenütt egy sztadion; minthogy pedig az egész síkságot körülvette, hossza ezer sztadion volt. Ez az árok fogta fel a hegyekről leömlő vizeket, és körülvéve a síkságot, és a várost mindkétfelől érintve, beletorkolt a tengerbe. Felső (a hegyek felé eső) oldalából vagy százlábnyi széles, egyenes csatornákat vágtak a síkságon keresztül, melyek ismét az árokba, de a tenger felőli részébe torkolltak, ezek egymástól százsztadionnyira voltak. Rajtuk kereszt- [END-p428] túl szállították hajón a hegyekből a városba a fát s a többi terményt is, úgy, hogy egyik csatornából a másikba összekötő csatornákat vágtak keresztben, szintúgy a városhoz is. Évenként kétszer arattak, télen Zeusz esőit használták fel, nyáron pedig a földből felbukkanó forrásvizeket vezették a földekre a csatornákból.

Ami a népességet illeti, el volt rendelve, hogy a síkságon lakó harcképes férfiak közül telkenként állítsanak {119a} egy vezetőt; egy-egy telek nagysága tízszer tíz sztadion volt, telek pedig összesen hatvanezer. Azt mondják, hogy a hegyekben s az ország többi részén számtalan sok ember élt, s ezek mind vidékek és falvak szerint ezekhez a telkekhez, ezek alá a vezetők alá voltak beosztva. A törvény úgy rendelkezett, hogy háború esetén minden vezető egy harci szekér kiállításának hatodrészeről gondoskodjon, összesen tehát tízezer harci szekérről, állítson ki két lovat és lovast, egy pár lovat kocsi nélkül, hozzá egy kis pajzsos gyalogharcost, és a két lóhoz egy kocsi, továbbá két nehézfegyverzetű katonát, két-két íjászt és parittyást, három-három könnyűfegyverzetű katonát kő- és dárdadobásra, végül négy hajóst az ezerkétszáz hajó ellátására. A királyi város hadügyét így szervezték meg, a többi kilenc területét másképp, amit hosszú volna elsorolni.

XI. A hatóságokat és méltóságokat eleve a következőképpen szervezték meg. A maga osztályrészében, a maga városában a tíz király mindegyike ura volt az embereknek s nagyrészt a törvénynek is: büntethette, kivégeztethette, akit csak akart. A királyoknak egymás közti hatalmi viszonyát és érintkezését Poszeidón rendelkezései szabták meg, melyeket a hagyomány és egy, az őskőtől oreikhalkosz oszlopra vésett felirat őrzött, amely a sziget közepén, Poszeidón templomában állt. Ide minden ötödik, illetve hatodik évben összegyűltek (hogy [END-p429] mind a páros, mind a páratlan számnak megadják a magáét), tanácskoztak a közügyekről, és megvizsgálták, nem lépte-e át valamelyikük a hatáskörét. Ha ilyenre akadtak, törvényt ültek. A törvénykezésre készülve előbb a következő biztosítékot adták egymásnak. Poszeidón ligetében bikák legelésztek szabadon. A tízek egyedül maradván könyörögtek istenükhöz, hogy a neki kedves áldozatot foghassák meg, majd vaseszköz nélkül, fával és hálóval vadászni kezdtek a bikákra, s amelyiket megfogták, azt az oszlophoz vezették, s a tetejénél, a felirat fölött levágták. Az oszlopon a törvényen kívül {120a} egy esküforma állt, amely súlyos átkot szórt a törvény megszegőire. Mikor szokásaik szerint a bika összes tagját feláldozták, egy vegyítőedényből italt keverték, és mindegyikükért egy-egy csepp vért hintettek bele. A többi részt a tűzbe vetették, de előbb körös-körül megtisztították az oszlopot. Ezután arancsészéssel merítve a vegyítőedényből és áldozatot loccsantva a tűzbe megesküdtek, hogy az oszlopon álló törvények szerint fognak ítélni és büntetést kiróni, ha valamelyikük korábban

áthágta a törvényeket; a jövőt illetőleg pedig, hogy egyetlen írott rendelkezést sem fognak szándékosan áthágni, nem fognak a törvények ellenére uralkodni, és nem fognak másnak, csak annak, aki atyjuk törvényei szerint uralkodik, engedelmeskedni. Amikor mindegyikük megfogadta ezt a maga és ivadékai nevében, ivott, és a csészét az isten templomának ajándékozta. Ezután a lakomával és egyéb szükséges dolgokkal foglalatoskodtak. Mikor pedig besötétedett, és az áldozati tűz kialudt, mindnyájan gyönyörű szép sötétkék ruhát öltve leültek a földre az esküáldozat hamujára, s minden tüzet kioltva a templom körül, éjszaka ítélték és ítéltettek, ha közülük egyik a másikat törvényszegéssel vádolta. Az ítéleteket, amikor kivilágosodott, aranyábrára írták, s [END-p430] díszköntösükkel együtt elhelyezték a templomban. Az egyes királyok előjogaira vonatkozó sok különleges törvény között a legfontosabbak mégis azok voltak, hogy soha egymás ellen fegyvert nem fognak, hanem inkább mindnyájan segítik egymást, ha közülük valaki valamelyik városban megpróbálná megbuktatni a királyi családot; és hogy, mint elődeik, közösen tanácskoznak háborúról és egyéb ügyekről, az irányítást Atlasz nemzetségére bízva. Halálra azonban a király senkit sem ítélt rokonai közül, csak ha a tízek közül több mint a fele jönnek látja.

XII. Ezt a nagy hatalmat, mely akkor ezen a tájon fennállt, az isten a mi vidékeink ellen indította, a hagyomány szerint a következő okból. Sok nemzedéken át, amíg az isten (Poszeidón) természete elég erős volt bennük, engedelmeskedtek a törvénynek és jó barátságban éltek a velük rokon isteni világgal. Gondolkodásuk igaz és fennkölt volt, megfontoltsággal párosult nyugalmat tanúsítottak mind a sors viszontagságaival szemben, mind egymással való érintkezésükben, ezért az erényt {121a} kivéve mindent megvetettek, nem sokat törődtek a múló kincsekkel, könnyen vették, sőt mint valami terhet tekintették az aranynak és egyéb javaknak tömegét, s minthogy nem részegedtek meg a gazdagságban való dőzsöléstől, s nem vesztették el önuralmukat, nem is hanyatlottak, hanem józanságukban élesen látták, hogy mindezek a külső javak a kölcsönös szeretet és az erény folytán gyarapodtak, ha ellenben igyekezetük és megbecsülésük a külső javakra irányul, azok is elpusztulnak, s az erény is velük vész. Ennek a gondolkodásmódnak és isteni természetük megmaradásának következtében gyarapodott is minden, amit az előbb felsoroltunk. De midőn az isteni rész tünedezett bennük, mert gyakran és sok halandó elemmel keveredett, s túlsúlyba kerül az [END-p431] emberi jelleg, nem tudva már jelen javaikat elviselni, elkorcsosultak, s éles látású ember szemében bizony hitványnak látszottak, hiszen legbecsesebb értékeiket elvesztették. Azok szemében persze, akik képtelenek az igazi, a boldogság felé vezető életet meglátni, épp ekkor tűntek a legszebbnek és a legboldogabbnak, amikor már telve voltak igazságtalan kapzsisággal és hatalomvágygal. Az istenek istene, Zeusz, ki törvények szerint uralkodik, minthogy meg tudja látni az ilyesmit, észrevette, hogy egy derék nemzetség ilyen nyomorúságos állapotba jutott, s büntetést akart mérni rájuk, hogy észre térve mértéktartóbbak legyenek. Összehívta hát az összes isteneket legfelségesebb székhelyükre, amely, a mindenség közepén elhelyezve, lát mindent, ami csak részes a keletkezésben, és összehíván őket, így szólt hozzájuk...⁸ [END-p432]

forrás: *Platón összes művei*. Ford. Devecseri G. et. al. (Budapest: Európa, 1984), III. kötet, 413-432.

¹ A *Timaiosz* közvetlen folytatása ez a csonkán fennmaradt dialógus: az amannak a bevezetésében előadott mítoszt folytatja a címszereplő.

Véglegesen máig sem csitulnak el a viták Atlantisz ügyében. Történelmi tény ugyanis, hogy az i. e. 2. évezred közepén hatalmas földrengés rázta meg a Földközi-tenger keleti medencéjét; a Krétától északra fekvő Therasziget lehetett az epicentruma - az a hajdan csodálatosan gazdag térség, amelynek a maradványait mind bőségesebben tárják fel az ásatások és a tengermélyi kutatások. Lehetséges, hogy a borzasztó katasztrófa emléke bujkál a szolóni-kritiaszi-platóni elbeszélés ősi háttérében, de korántsem valószínű. Az egyiptomi tudományosság és a Szolónra való hivatkozás csupán a költői mítosz elhíttetésének eszköze.

Ugyanez a helyzet a kilencezer évvel korábbi Ős-Athén ügyében is: maga Kritiasz hívja fel a figyelmet arra, hogy Szókratész eszményi államának történeti igazolásául idézi fel a régmúltat – csak hogy ennek a mitológikus „igazolásnak” szemernyi valóságos magja sincs.

² *előadásom szerencsés lebonyolítása* – Timaiosz a róla elnevezett dialógusban a világrend szerkezetéről beszélt. A dialógus utolsó szavai szerint a világegyetem „a legnagyobb, legjobb, legszebb és legtökéletesebb isten”. Hozzá intézi könyörgését Timaiosz.

³ *Kritiasznak adjuk át a szót* – 1. Timaiosz 21 e-25 e, ahol Kritiasz röviden már felvázolta Atlantisz történetét, és ígéretet tett rá, hogy bővebben is beszélni fog róla.

⁴ *Libüánál és Ázsiánál is nagyobb* – vagyis Afrikánál és Kisázsianál.

⁵ *egy apától valók* – Zeuszról.

⁶ *gyümölcsöt... ad* – talán a kókusz.

⁷ *nehezen megőrizhető gyümölcsét* – bizonyos az almát.

⁸ *így szólt hozzájuk...* – a kézirat itt megszakad.